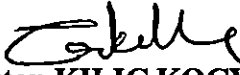

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI'NA

17-31 Mayıs “Uluslararası Gözaltında Kayıplara Karşı Mücadele Haftası” vesilesiyle zorla kaybetmelerle ilgili hakikat ve araştırma komisyonlarının kurulması, kayıpların akıbetlerinin ve faillerinin ortaya çıkarılması, açılan davalardaki cezasızlık politikasına son verilmesi, kayıp yakınları için hakikat ve yas tutma hakkı başta olmak üzere onarıcı adalet mekanizmalarının oluşturulması, Herkesin Zorla Kayıp Edilmeye Karşı Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme’ye taraf olmak için gerekli çalışmalar yapılması, Türk Ceza Kanunu’nda zorla kaybetme suçunun insanlığa karşı suç kapsamında düzenlenmesi, 1995 yılından beri Galatasaray Meydanı’nda “Kayıplar Bulunsun, Failler Yargılsın” diye oturma eylemi yapan ancak 25 Ağustos 2018’den (700. hafta) beri yasaklanan ve 11 Kasım 2023 tarihi itibarıyla (972. hafta) sınırlı sayıda kişinin katılımıyla yapılabilen Cumartesi Anneleri eylemindeki hak ihlallerinin tespiti amacıyla Anayasa’nın 98. TBMM İçtüzüğü’nün 104 ve 105. Maddeleri gereğince Meclis Araştırması açılmasını arz ederim.

Gülüstan KILIÇ KOÇYİĞİT

DEM Parti Grup Başkanvekili

Kars Milletvekili

Sezai TEMELLİ

DEM Parti Grup Başkanvekili

Muş Milletvekili

ÖZET GEREKÇE

Dünyada ilk kez ikinci dünya savaşı sırasında Nazi Almanyasında bir devlet şiddeti olarak uygulanmaya başlayan zorla kaybetme, 1960 ve 1970'lerde Latin Amerika'da yaygınlaşmış, 1980'lerde dünyanın pek çok bölgesine yayılmıştır. İç çatışmaların ve savaşların yoğun olduğu bölgelerde zorla kaybetme, ayrılıkçı ve muhalif güçlere uygulanan sistematik bir bastırma yöntemi olarak kullanılmıştır.

Bu coğrafyanın zorla kaybetmeler tarihini 24 Nisan 1915 tarihinde 234 Ermeni kanaat önderinin kaybedilmesiyle başlatabiliriz. Erken Cumhuriyet döneminde de devlet en bilineni Sabahattin Ali olmak üzere, muhaliflerine yönelik zorla kaybetme politikasını kimi tekil örnekler üzerinden uyguladı. Bu devlet suçunun tezahürü 12 Eylül askeri darbesinden hemen önce başlayarak, 1990 yılına kadar ağırlıkla sol ve sosyalist muhaliflere uygulandı; 1990'lı yıllarda ise özellikle de OHAL ilan edilen ve Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde zorla kaybedilenlerin sayısı hızla arttı.

Hafıza Merkezi yaptığı saha araştırmasında 1980 ile 1990 tarihleri arasında 22 kişinin kaybedildiğini doğruladı. Merkezin veri tabanında yer alan ilk kaybedilme 1 Temmuz 1980 tarihinde Ali Uygur. Onun ardından, 13 Eylül 1980'de Cemil Kırbayır, 18 Eylül 1980'de Hüseyin Morsümbül, 21 Kasım 1980'de Hayrettin Eren ve 23 Aralık 1980'de Mahmut Kaya zorla kaybedildi. Bu isimlerden sadece Ali Uygur'un bedeni bulunarak ailesine teslim edildi. Diğerlerinin bedenlerinin nerede olduğu yakınları tarafından bilinmiyor, yakınlarının gidip yas tutabilecekleri bir mezarları bile yok.

GEREKÇE

Açılımı “Jandarma İstihbarat Terörle Mücadele” olan JİTEM adlı bir birimin terörle mücadele adı altında devlet teşkilatı içerisinde oluşturulduğu ve 80’li yılların sonundan itibaren yaygın ve sistematik olarak devlet adına işkence, gözetiminde kayıp ve yargısız infazlarda bulunduğu, 1995 yılında TBMM Faily Meçhul Siyasi Cinayetleri Araştırma Komisyonu, 1996 yılında Susurluk Komisyonu raporlarında tespit edilmiş ve delil teşkil edecek pek çok bilgi ve belgeye ulaşılmıştı. Buna rağmen, JİTEM’in faaliyetlerine ilişkin uzun süre boyunca herhangi bir soruşturma başlatılmamış ve dava açılmamıştı.

2000’li yıllara gelindiğinde, “JİTEM örgütü içerisinde yer alarak” “suç işlemek için örgüt kurmak” ve “birden fazla kişiyi öldürmek” suçlarından iddianameler hazırlandı ve üst düzey rütbeli kamu görevlileri ve askerler ile etraflarında çeteleşen itirafçı ve korucular yargılanmaya başladı. Ancak davalar göstermelik bir şekilde ilerledi, delil araştırmaları yapılmadı, uzun zamana yayıldı ve neticede ne yazık ki toplumun hakikatlerin ortaya çıkarılması, faillerin cezalandırılması ve adaletin sağlanması umuduyla beklediği bu “yüzleşme davaları” zamanaşımından düşme veya beraat gibi kararlarla cezasızlıkla sonuçlanmış oldu.

Diyarbakır ve çevresinde zorla kaybedilen 12 kişiyle ilgili açılan JİTEM Ana Davası, Elazığ’da yaşayan fabrika işçisi Ayten Öztürk’ün zorla kaybedilmesine ilişkin açılan dava, eski İçişleri Bakanı ve dönemin Emniyet Genel Müdürü Mehmet Ağar’ın da yargılandığı, Ankara’da zorla kaybedilen 19 kişiyle ilgili açılan Ankara JİTEM Davası, Cizre Jandarma İlçe Komutanı Albay Cemal Temizöz’ün de yargılandığı, zorla kaybedilen 21 kişiyle ilgili açılan Cizre Davası, Derik Jandarma Komutanı Tuğgeneral Musa Çitil’in yargılandığı, Mardin Derik’te zorla kaybedilen 13 kişiyle ilgili açılan Derik Davası, Diyarbakır İl Jandarma Komutanı Albay Eşref Hatipoğlu’nun da yargılandığı, Mardin Kızıltepe’de zorla kaybedilen 22 kişinin yargılandığı Kızıltepe Davası, Dargeçit’te zorla kaybedilen 8 kişiyle ilgili açılan Dargeçit Davası, Hakkari Yüksekova’da çobanlık yaparken zorla kaybedilen Nezir Tekçi Davası, Diyarbakır Kulp’ta General Yavuz Ertürk komutasındaki Bolu Tugayı tarafından zorla kaybedilen 11 kişiyle ilgili açılan Kulp Davası, Şırnak Görümlü’de 6 kişinin zorla kaybedilmesiyle ilgili açılan Görümlü Davası çok benzer şekilde ya yeterli delil olmadığı gerekçesiyle beraat kararı verilerek ya da 30 yıllık dava zamanaşımı süresinin dolması nedeniyle düşme kararı verilerek sonuçlandı.

Zorla kaybedilenlerin failleri olan üst düzey rütbeli kamu görevlilerinden emekli albay Arif Doğan, sanık olarak yargılandığı Ergenekon Davası’nda JİTEM’i kendisinin kurduğunu, 8 yıl OHAL’de görev yaptığını, görevi 1990’da Veli Küçük’e devrettiğini söylemişti. 17 Mayıs 2024’te Cumhurbaşkanlığı affıyla tahliye olan 28 Şubat sanıklarından Fevzi Türkeri Ankara Jitem Davası’nda tanıktı ancak bu davalarda da işlenen bu suçlara yönelik hiçbir araştırma yapılmadı, hakikatler açığa çıkarılmadı.

Türkiye’de toplam kaç kişinin zorla kaybedildiğine ilişkin kesin ve net bir veri henüz ortaya koyulmadı. Hafıza Merkezi, 12 Eylül 1980 darbesinden bugüne toplam kaybedilen kişi sayısını, bunun kesin olmayan ve doğrulanması gereken bir rakam olduğunu hatırd tutarak, 1.352

olarak tespit etmiş ancak 500 zorla kaybedilen kişiyi doğrulamıştır. Elbette bu rakam faili meçhul cinayete/infaza kurban edilenleri içermemektedir.

Tüm dünyada hızla artan ve sistematik biçimde “çoklu insan hakları ihlali” olarak değerlendirilen zorla kaybetme suçuna karşı, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 2006’da Herkesin Zorla Kayıp Edilmeye Karşı Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme’yi kabul etmiş ve Sözleşme 2010 yılında yürürlüğe girmiştir. Ancak Türkiye o günden bugüne Sözleşme’ye taraf olmamıştır. Hala mevzuatta zorla kaybedilme bir suç olarak tanımlanmamaktadır.

Sözleşme, kişileri zorla kaybetmeyi uluslararası bir suç olarak yasaklamakta ve uluslararası hukuk önünde bireysel cezai sorumluluk esasını ve yargılanabilirliği kabul etmektedir. Sözleşmede zorla kaybetmenin tek mağdurunun zorla kaybedilen kişi olmadığı düzenlenerek devletlere kayıp yakınlarının da haklarını koruması için yükümlülükler getirilmektedir. Sözleşmeye göre "Her mağdurun, zorla kaybetme olayının cereyan ettiği koşulları, yapılan soruşturmanın ilerlemesini ve sonuçlarını ve kaybolmuş kişinin akıbetini bilme hakkı vardır. Taraf Devletlerden her biri bunların sağlanması için gerekli önlemleri alacaktır."

Peki BM bünyesinde ilk uluslararası bağlayıcı hukuki mekanizma olan bu Sözleşme’ye Türkiye neden taraf olmamayı tercih etmektedir? Çünkü hakikat, adalet ve hafıza çalışmalarından kaçınılmaktadır. Çünkü taraf olması halinde, zorla kaybetmeyi suç olarak düzenleme, yargılama ve cezalandırma, kayıpları soruşturma, zorla kaybedilmeyi önleme mekanizmalarını kurma, kayıplarla ilgili izleme mekanizması kurma, mağdurların zararlarını tazmin etme ve onarma gibi pek çok yükümlülüğü olacaktır. İktidar, Galatasaray Meydanı’nda basın açıklaması yapmak isteyen Cumartesi Annelerini ters kelepçeyle gözaltına almayı, onlara polisiye saldırmayı, basın açıklamasını 10 kişiyle sınırlı tutmayı ve sınırlı sayıda kişiye izin verilerek basın açıklaması yapabiliyor olmayı “bir lütuf gibi” sunmayı tercih etmektedir. Yani kayıp yakınlarına, yakınlarının akıbetini öğrenememeyi, bir mezar başında yas tutamamayı ve acılarının üstüne acı katmayı reva görmektedir.

Yıllardır bu topraklarda devlet eliyle işlenmiş başta işkence ve zorla kaybetme suçları olmak üzere hiçbir hakikat ortaya çıkarılmamış, hesaplaşma yapılamamış, failer cezasız kalmış ve kayıp yakınlarının acısını bir nebze de olsa hafifletecek herhangi bir adalet mekanizması kurulamamıştır. Toplumsal barışı ve adaleti sağlamanın tek yolu, kayıpların akıbetini ve nerede olduklarını tespit ederek kamuoyuyla paylaşmaktır.

17-31 Mayıs “Uluslararası Gözaltında Kayıplara Karşı Mücadele Haftası” vesilesiyle zorla kaybetmelerle ilgili hakikat ve araştırma komisyonlarının kurulması, kayıpların akıbetlerinin ve faillerinin ortaya çıkarılması, açılan davalardaki cezasızlık politikasına son verilmesi, kayıp yakınları için hakikat ve yas tutma hakkı başta olmak üzere onarıcı adalet mekanizmalarının oluşturulması, Herkesin Zorla Kayıp Edilmeye Karşı Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme’ye taraf olmak için gerekli çalışmalar yapılması, Türk Ceza Kanunu’nda zorla kaybetme suçunun insanlığa karşı suç kapsamında düzenlenmesi, 1995 yılından beri Galatasaray Meydanı’nda “Kayıplar Bulunsun, Failler Yargılsın” diye oturma eylemi yapan

ancak 25 Ağustos 2018'den (700. hafta) beri yasaklanan ve 11 Kasım 2023 tarihi itibariyle (972. hafta) sınırlı sayıda kişinin katılımıyla yapılabilen Cumartesi Anneleri eylemindeki hak ihlallerinin tespiti amacıyla meclis araştırması açılması gerekmektedir.